14

Altijd hogerop. Het kasteeldomein van Gastersbos in Schulen

Rombout Nijssen

Op 17 augustus 1719 kocht de Hasseltse advocaat en schepen in het oppergerecht van Vliermaal Arnold Briers, voor 1.368 gulden de landerijen die het gasthuis van Halen in Schulen bezat.

Bij de verkoop werd het landgoed beschreven als *eene wenninge onder Schuelen gelegen, genaempt den Gasthuijsbosch bestaende in huijs, hoff, schuere, stallinge groodt 12 bonder 15 cort ter maeten onbegrepen waer van ses bonderen liggen onder Schuelen en ses bonder 15 cort onder Berberoeck*. De landerijen onder Schulen bestonden uit een kleine en een grote boomgaard, beiden beplant met fruitbomen, die langs de hoeve lagen; drie percelen land die op de grote boomgaard aansloten, en een bos dat ook op deze landerijen aansloot. In Berbroek lagen een weiland van ruim 3,5 bunder, en drie daarbij aansluitende percelen land.

> Het bunder is in Schulen 87,1884 aren groot. Het bunder werd er in 20 roeden verdeeld en die weer elk in 20 kleine roeden.
> In Berbroek is het bunder 81,8243 aren groot. Een roede meet er 4,0912 aren en een kleine roede of kort 0,2046 aren.
> De totale oppervlakte van de landerijen in Schulen bedroeg dus 5 hectaren, 23 aren en 13 centiaren. In Berbroek lagen 4 hectaren en 94 aren.

Hoewel de prijs die hij betaald had niet bepaald hoog was, had Arnold Briers niet veel geluk met zijn aankoop. Nadat hij de gebouwen omstreeks 1721 had laten afbreken en ze in steen had laten heropbouwen, brandden zij af en moest hij ze een tweede keer heropbouwen. In 1731 werd het domein voor 100 gulden per jaar verpacht. In 1791 bedroeg de pachtprijs nog altijd 100 gulden.

Arnold Briers overleed op 31 december 1753. Van zijn zes kinderen overleefde alleen Gerard Hubert zijn vader. Naast Gerard Hubert was de zoon van zijn oudste zus Maria Agnes Briers, Nicolaas Joseph de Libotton, de enige erfgenaam van Arnold Briers.

Het duurde vervolgens tot 15 december 1775 voordat Gerard Hubert Briers en zijn neef Nicolaas Joseph de Libotton het gros van de onroerende goederen uit de erfenis van hun vader en grootvader – voornamelijk landerijen en winningen in de dorpen in de verre omgeving van Hasselt, en renten – verdeelden. Er werden toen twee loten gevormd, waarvan de waarde respectievelijk op 122.238 guldens en 15 stuivers en op 122.242 guldens en 16 stuivers geschat werd. Het domein van Gasthuisbos hoorde bij het lot dat aan Gerard Hubert werd toegewezen. In 1782 werden overigens nog een aantal onroerende goederen verdeeld, waarbij twee loten van respectievelijk 13.700 en 13.600 gulden gevormd werden.

Uit dezelfde periode dateert de oudste topografische kaart van onze streek: de zogenaamde Ferrariskaart die in de jaren 1771-1775 tot stand gekomen is. Op de kaart zijn het landhuis en de boerderijgebouwen te herkennen, de daarop aansluitende boomgaarden, de akkers en het Gasthuisbos. Herkenbare landschapselementen in de omgeving van het domein zijn de weg die de hoevegebouwen verbindt met de verbindingsweg van Herk-de-Stad met Berbroek en Hasselt, de Bolxvijver, de weg die ten noorden en ten oosten van de vijver loopt, en het wegenpatroon op de grens van Schulen en Berbroek en verder ten oosten van wat later de Gasthuisbosstraat wordt.

Gerard Hubert Briers en zijn echtgenote Anna Maria Cox overleden in 1782. Van hun dertien kinderen overleefden er hen zes, waaronder twee zonen. Het was Gerard Gaspar Arnold [1752-1811], echtgenoot van Maria Margaretha Roelants [1760-1810], die Gasthuisbos erfde. Wellicht vestigde hij zich in Schulen. Hij werd er alleszins in 1808 tot maire of burgemeester aangesteld. Op 18 juli 1808 werd hij in die hoedanigheid plechtig ingehaald door de inwoners van Schulen.

Het verslag van een opmeting van het terrein in 1813 toont aan dat het domein toen bestond uit een winning met een dreef en goed 18,5 bunders land, weiden en boomgaard.

RAH, *Archief van de familie Briers, nr. 142*

Meeting gedaen den 3 november 1813 voor den heer advocaet Briers saliger, onder de gemeynte Schuelen en Berbroek op Gaster Bosch, door mij J.H. Swennen, geswooren en gepatenteerden landtmeeter, woenende tot Herck etc.

Ik ondergeschreeven gepattenteerden landtmeeter declareere gemeeten te hebben onder Schuelen sekere goederen, bestaet in landerije en weijde als volght:

		bonder	*roed*	*kort*
1	*Ten eersten een stuck landt genaemt den nieven boomgaert aen de winning is groedt*	0	16	5
2	*Een stuck landt genaemt den weyerhot is groedt*	2	8	1
3	*Een stuck landt genaemt het Roose stuck is groedt*	1	2	1
4	*Een stuck landt genaemt den Langenhot is groedt*	1	2	18
5	*Een stuck landt genaemt het Paireveld onder Berbroek*	4	0	3
6	*Een stuck landt genaemt de Krueker Stoppele onder Berbroek*	2	9	7
7	*Een weijde met de dreeff genaemt de Eykweyde is groedt*	2	9	1
8	*Een weijde genaemt de Avond Dries is groedt*	1	15	16
9	*Een weijde genaemt den groeten Boongaert is groedt*	2	3	7
10	*Een stuck landt genaemt den Hoppenhot is groedt*	0	4	18
	Total	18	11	17

Soo declarere dese meeting gedaen te sijn met de ketting van 16 voeten oft de gemeyne Loonsche maet gelyk de maet van Schuelen is ende landerye, tot Herk den 5 november 1813.
J.H. Swennen, arpenteur

GERARD GASPAR ARNOLD BRIERS EN MARIA MARGARETHA ROELANTS

Gerard Gaspar Arnold Briers en zijn echtgenote Maria Margaretha Roelants

Afstammelingen van de 18e-eeuwse Hasseltse jurist Arnold Briers verwierven omstreeks 1800 verschillende domeinen, die het één na het ander kasteeldomeinen zouden worden.

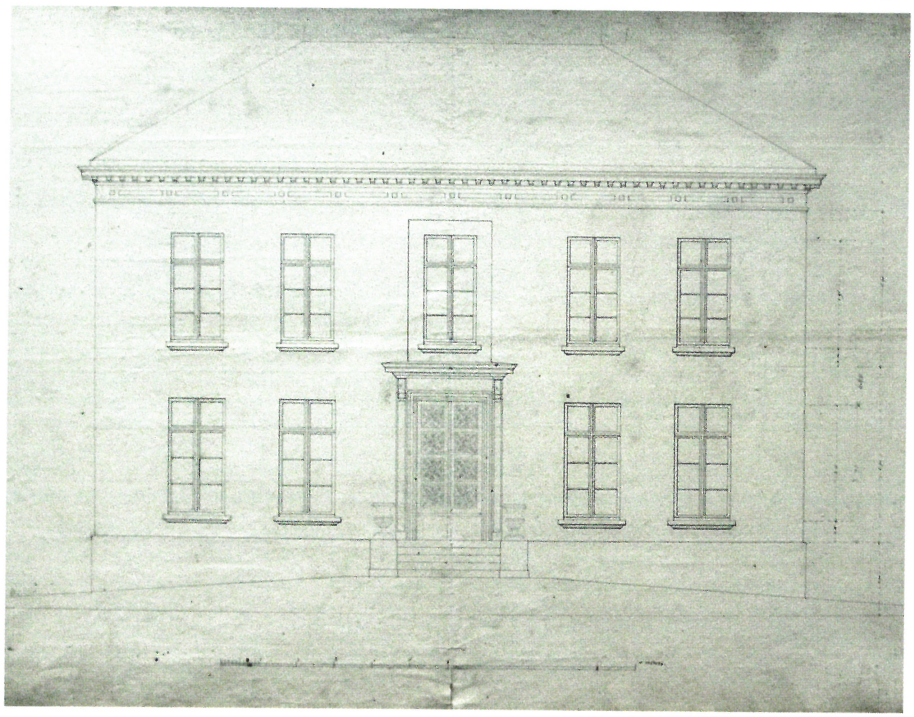
Gerard Gaspar Arnold Briers erfde van zijn vader het domein van Gasthuisbos in Schulen, dat hij tot de voornaamste residentie voor zijn gezin uitbouwde.
Zijn echtgenote erfde van haar vader de hoeve en het domein in Gotem, het huidige Fonteinhof.
Zijn zussen huwden allen met mannen uit vermogende families. Zij en hun nakomelingen bezaten verschillende kastelen in de omgeving van Hasselt. Maria Gertrudis huwde met Leo Adriaan de Matthijs, schepen in de schepenbanken van Bilzen en van Maastricht. Haar nakomelingen bezaten ondermeer kasteel Edelhof in Munsterbilzen.
Ida Maria huwde met de Maaseiker jurist Egidius Vlecken, en Christina werd de echtgenote van Jan Willem Van der Straeten uit Hasselt. Hun zus Maria Catharina en haar echtgenoot, de Hasseltse jurist Hendrik van Henis, kochten in 1789 het landhuis en het domein van het Hamel in Lummen.
Zijn zoon Henri Gerard Briers huwde met Catharina Petronilla Palmers, die van haar ouders het kasteel de Burg in Lummen en de kasteelhoeve Cannartshof in Stevoort erfde. Hun zoon Frederik huwde met Maria de Corswarem. Zij bewoonden het kasteel van Nerem bij Tongeren, voordat zij in Lummen in de Burg hun intrek namen.
Rosalie Briers, een dochter van Gerard Gaspar Arnold, huwde met Philippe Charles Joseph de Cecil. Dit koppel bezat het kasteel van Wideux in Sint-Lambrechts-Herk.
Haar zussen Sofie en Jozefien huwden respectievelijk met Antoon Winand Sigers en Jean acques Albert van Willigen. Deze laatste was raadsheer in het Brusselse Rekenhof, en aandeelhouder van onder meer de Société générale.
Gerard Gaspar Arnolds neef, Niklaas de Libotton, erfde van zijn vader het kasteel van Stevoort. Zijn nageslacht bewoonde tot in 2000 het kasteel van Wimmertingen.

Negentiende eeuw

Gerard Gaspar Arnold Briers liet het domein na aan zijn dochter Josephine [1799-1877], de echtgenote van Jan Albert van Willigen [1793-1864]. Van Willigen was raadsheer bij het Rekenhof in Brussel, en verbleef het grootste deel van het jaar in die stad. Uit de briefwisseling van het koppel blijkt dat zij ook geregeld in Schulen verbleven. Zeker na het overlijden van haar echtgenoot vestigde Josephine Briers zich definitief in Schulen.

Het was het echtpaar Van Willigen-Briers dat Gasthuisbos voor het eerst tot een aristocratische verblijfplaats uitbouwde. Enerzijds kochten zij op grote schaal grond bij in de omgeving van het oude landgoed, en anderzijds bouwden zij het landhuis bij de hoeve uit tot een classicistisch opgevat kasteeltje. In 1833 liet Jan Albert van Willigen door architect Rapaillon plannen maken voor de verbouwing van het kasteel en van de hoevegebouwen van Gasthuisbos. Slechts het plan voor het gelijkvloers en een deel van het plan voor de hoevegebouwen bleven bewaard. De plannen tonen een eerder eenvoudig rechthoekig ontwerp voor een verblijf dat aangepast is aan de levenswijze van het gezin van een lid van de toenmalige ambtelijke toplaag. In 1849 werd in de kadastrale opmetingsschetsen een vergroting van het kasteel en van de boerderijgebouwen opgetekend.

Het opkopen van de gronden rond de eigendommen die zij geërfd hadden, liet hen ook toe voor het eerst het landschap te herdenken en her in te richten. Waar een opmeting van het domein in 1813 nog een totaal van 18 bunder en 11 roeden opleverde, werd Jan Albert van Willigen in de legger bij de kadas-

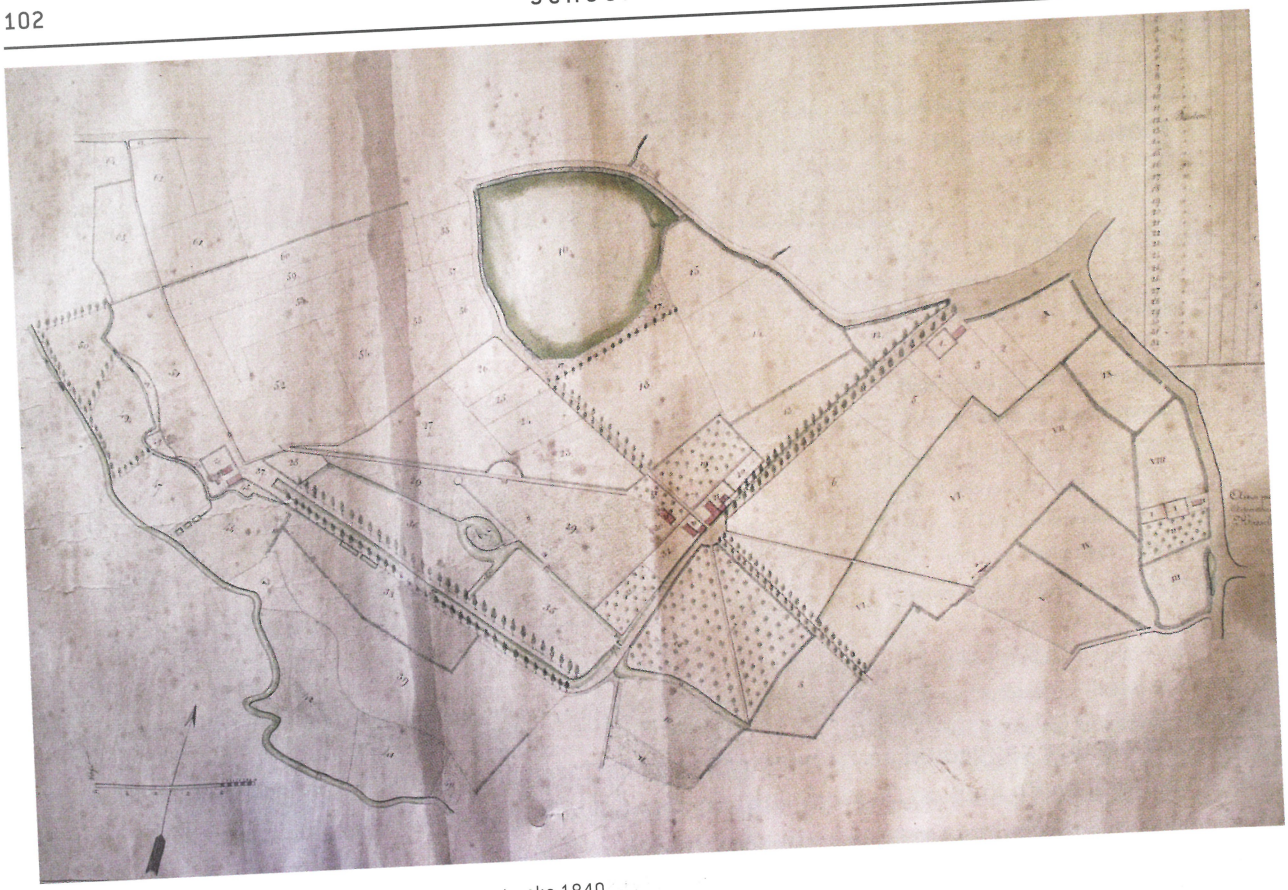
Ontwerptekening voor het kasteel van Jan Albert van Willigen

terplannen uit 1828 aangeduid als de bezitter van 25 hectaren en 10 aren en 60 centiaren op Gasthuisbos, 14 hectaren en 80 aren op De Worp, die aan de zuidkant op Gasthuisbos aansluiten, en 2 hectaren en 30 aren op De Bodem ten noorden van Gasthuisbos.

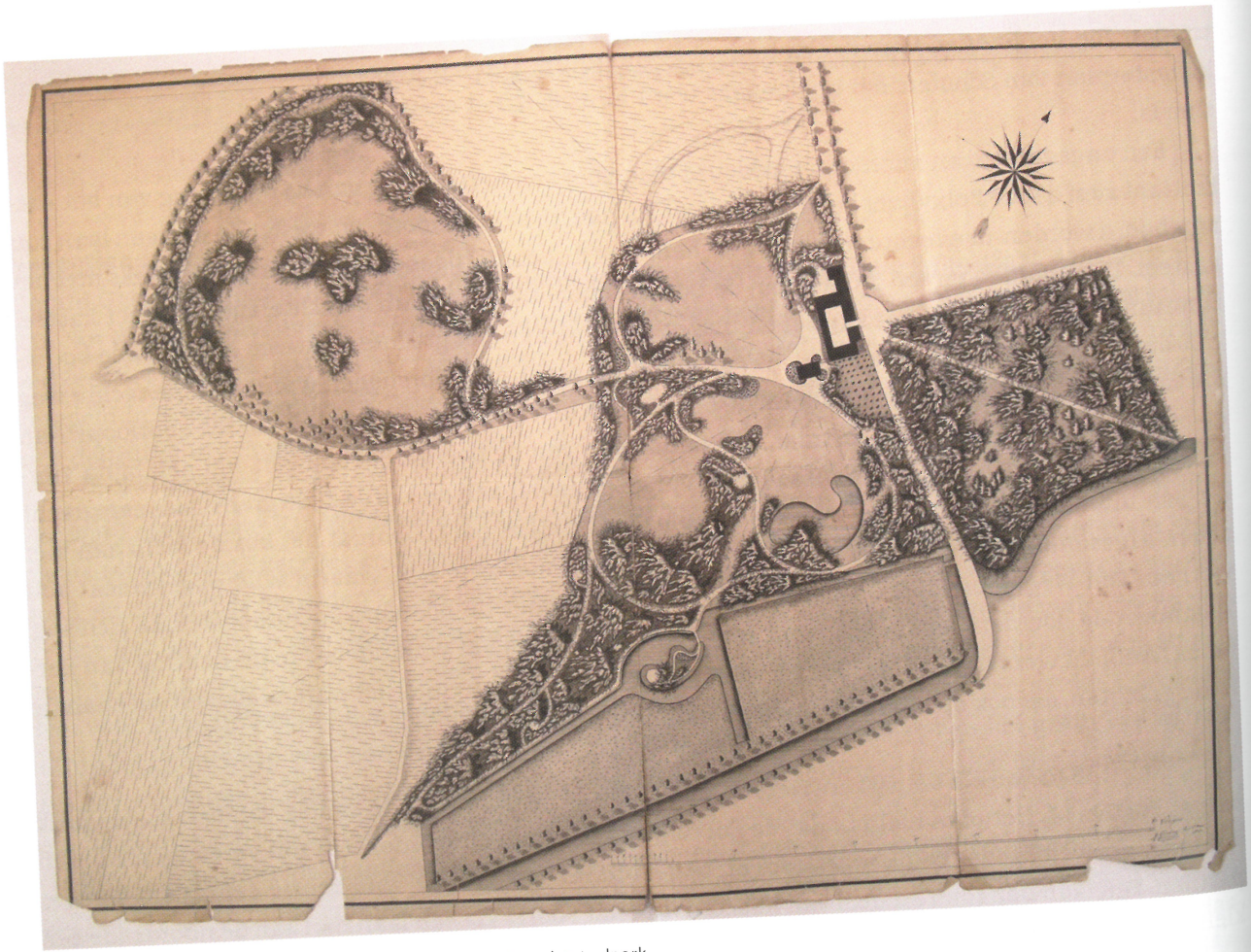
Zijn eerste voorname ingreep in het landschap is de aanleg van een grachtensysteem aan de zuidkant van het domein. Wellicht liet dit hem toe het domein te draineren, zodat de landerijen daar rond, die tot dan toe hooilanden waren, een andere bestemming konden krijgen. Het zogenaamde primitief kadasterplan van Schulen, dat opgemaakt werd in 1828, is het eerste waarop dit grachtensysteem te zien is.

Een ongedateerd en anoniem ingekleurd plan voor een herindeling van de omgeving van het kasteel laat zien dat de Bolxvijver behouden wordt, en hoe hij aan de noord- en westzijde met een laan zou afgeboord worden. Een rechte weg verbindt hem met de boerderijgebouwen en onrechtstreeks met het kasteel. Ten noorden en ten zuiden van de boerderijgebouwen, en aan de achterzijde van het kasteel zijn tuinen gepland. Voor het kasteel en tussen de tuinen en het grachtensysteem liggen twee boomgaarden. De boerderijgebouwen liggen rond een open plein, dat doorsneden wordt door de rechte weg die van de Bolxvijver komt en die vanuit de boerderij in een rechte lijn richting Berbroek doorloopt. Aan de overzijde van de Gasthuisbosstraat, ten zuidoosten van de boerderijgebouwen, ligt een bijna vierkantig bos, dat aan drie zijden met een haag is afgezet, en dat aan de vierde zijde grenst aan een gracht die een uitvloeisel is van de grachten in de zuidzijde van het park. Doordat het bos de facto aan vier zijden afgesloten is, geeft het sterk de indruk een *warandebos* te zijn, waarin wild opgekweekt kon worden. Een weg doorsnijdt dit bos vanaf een pleintje voor de boerderij in zuidoostelijke richting. Tegenover de boerderijgebouwen, loopt een rechte weg langs het warandebos in de richting van Berbroek. Wellicht werden van al de nieuwe voorzieningen op dit plan enkel het warandebos en het eilandje in de grachten, die ook op latere plannen voorkomen, uitgevoerd.

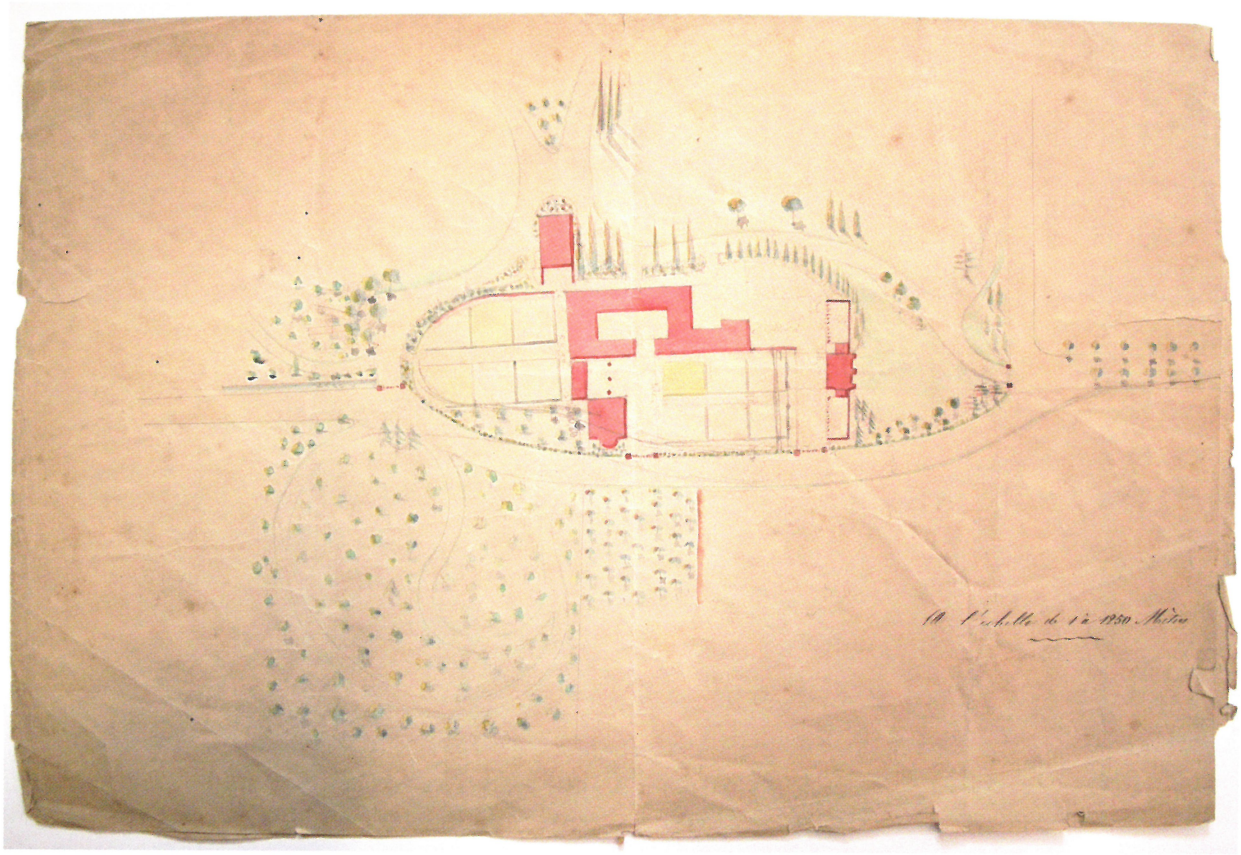
Op 15 maart 1840 werkte de parkontwerper Jean Gindra zijn plan voor de aanleg van een kasteelpark bij het kasteel af. Het plan hield in dat de Bolxvijver gedempt zou worden. Hij zou vervangen worden door een grasveld, gedeeltelijk afgeboord en opgevuld met schijnbaar willekeurig geplaatste bomenpartijen. Een laan liep rond dit deel van het complex, dat voorts via een laan met aan de noordzijde een kleine bomenpartij, met het tweede en grootste deel van het park en met het kasteel verbonden was.

Grondplan van het kasteeldomein van Gastersbos, omstreeks 1840

Ontwerp van landschapsarchitect Jean Gindra voor een nieuw kasteelpark

Plan voor de inrichting van de onmiddellijke omgeving van het kasteel en de kasteelhoeve, 19e eeuw

Ook hier bestond het park uit een onregelmatig vormgegeven grasveld, met aan de uiteinden en verspreid over het domein verschillende bomenpartijen. Het tweede deel van het park liep tot tegen het grachtensysteem aan de zuidzijde van het domein, dat in het park geïntegreerd zou worden en tussen het kasteel en de grachten zou een nieuwe kleine vijver met zwierige boorden aangelegd worden. Een vijftal zichtassen vanuit het kasteel boden een ruim uitzicht op het domein en op de bijzonderheden in het park, waaronder de vijver, een brugje en het eilandje in de grachten. Op dit plan is het boerderijplein open in de richting van het park en van het kasteel.

Het kasteelpark is in deze vorm ook door Gindra zelf ingetekend in de ingekleurde goederenatlas van Jan Albert van Willigen uit 1844. Enkel de rechte weg vanuit de boerderij naar Berbroek komt er niet in voor. De hoeve is er als een vierkantshoeve getekend, zodat niet duidelijk is waar de ingang ligt. De verbouwing van de boerderij die het hoeveplein aan de kasteelzijde afsloot, en de uitbreiding van de boerderijgebouwen werden in 1849 in de opmetingsschetsen van het kadaster opgetekend. Op de kaart in de atlas is tegenover de boerderij, langs de ingang van het warandebos, een blijkbaar ommuurde tuin ingekleurd, die ook op de opmetingsschetsen van het kadaster opgenomen wordt.

De atlas van de buurtwegen uit 1844 toont de boerderij nog zoals die er voor de verbouwing uitzag.

Wellicht dateert een derde plan van de kasteelomgeving ook uit de periode van Jan Albert van Willigen. In vergelijking met de kaart in de goederenatlas is de tuin van de overkant van de weg verplaatst tot tegen de hoevegebouwen. De Gasthuisbosstraat is in een sierlijke bocht rond de tuin en de gebouwen omgeleid. De boerderij is uitgebreid met een aantal gebouwen waarvan de functie niet zonder meer duidelijk is. De oriëntatie van het gebouw aan de noordzijde wijst op een orangerie, maar zeker is dat niet. Voorts is het opvallend hoe op dit plan het binnenhof van de boerderij open gemaakt is in de richting van de Gasthuisbosstraat, en dat het binnenplein aan de kasteelzijde dichtgebouwd is. Op die

Boven één van de schoorstenen in het kasteel van Hubert van Willigen werd dit schilderij aangebracht. Op de voorgrond het park en het kasteel van Gastersbos, met de *dépendances*, zoals de kasteelhoeve genoemd werd. Het schilderij wordt doorsneden door de steenweg van Diest naar Hasselt, en verderop door de spoorweg. Boven links is het kasteel van zijn broer Henri, het Hamel, afgebeeld. Tussen beide kastelen ligt het station van Schulen, waar de trein elk moment kan binnenlopen.

manier wordt het gebeuren op de boerderij afgesloten van het park, dat aan de kasteelbewoners voorbehouden is. Het erf en het park zijn met hagen en hekken van de Gasthuisbosstraat afgescheiden. In 1861 werd de ommuring of omheining van de tuinen bij de boerderij op de plannen van het kadaster vastgelegd. Het kasteel wordt door de boerderij en door bomenpartijen aan het zicht vanuit de Gasthuisbosstraat onttrokken, maar het is van daar uit bereikbaar, zonder dat men over het erf van de boerderij moet.

Na de dood van zijn ouders erfde Eugène van Willigen [1827-1885] het domein. Eugène was burgemeester van Schulen en senator. Zijn echtgenote Adèle de Zerezo [1825-1893] erfde van haar ouders het kasteeldomein van het Hamel in Lummen, waar Eugène omstreeks 1865 een nieuw classicistisch kasteel liet bouwen. In Schulen liet hij aan het kasteel een kleine vleugel bijbouwen, die de doorgang tussen het kasteel en de boerderij afsloot. In 1887 werd bij de diensten van het kadaster nog een verbouwing en uitbreiding van de hoevegebouwen opgetekend.

Eugène werd in Schulen opgevolgd door zijn zoon Hubert van Willigen [1857-1918], die in 1883 met Henriette Claes [1860-1952] gehuwd was. Hubert volgde zijn broer Henri [1852-1904] op als burgemeester van Schulen, nadat die met zijn echtgenote naar het kasteeldomein van het Hamel in Lummen verhuisd was.

Hubert liet in 1890 het huidige kasteel bouwen, hetgeen in 1893 in de kadastrale opmetingssplannen verwerkt werd. Het nieuwe kasteel kwam vlak voor het oude te staan, dat kort na de bouw van het nieuwe kasteel werd afgebroken. In 1902 werden de *dépendances* gebouwd. De bouw van de *dépendances*, de aanleg van een typische vroeg twintigste-eeuwse ommuurde kasteelgroentetuin, en de afbraak van de oude boerderijgebouwen werden in 1909 op de kadastrale opmetingsschetsen aangetekend. Hubert van Willigen liet ook het park heraanleggen.

De aanleg van de nieuwe Gasthuisbosstraat in 1894, de verlegging van de gemeentegrens tussen Schulen en Berbroek in de richting van Berbroek, waar de nieuwe Gasthuisbosstraat de gemeentegrens ging vormen, en de supprimering van een klein deel van het grachtensysteem aan de zuidkant van het domein, dat na de aanleg van de nieuwe Gasthuisbosstraat aan de andere kant van de weg lag, passen in de heraanleg van het park na de bouw van het nieuwe kasteel.

Twintigste eeuw

Na het overlijden van Hubert Van Willigen in 1918 kwam het domein in het bezit van zijn dochter Jeanne [1884-1954]. Zijn weduwe Henriette Claes behield tot aan haar overlijden in 1952 het vruchtgebruik ervan.

In de loop van de twintigste eeuw verlandde het grachtensysteem aan de zuidkant van het domein. De Bolxvijver werd gedempt en later weer uitgediept. De evolutie van beide landschapselementen is te volgen op de topografische kaarten en in mindere mate op de kadasterkaarten.

Jeanne van Willigen overleed in 1954. Bij de verdeling van de erfenis van haar en van haar in 1925 overleden echtgenoot Eugène de Moffarts [1882-1925], kwam Gasthuisbos aan haar zoon Armand de Moffarts toe. Diens erfgenamen verkochten het kasteel in 2007.